

1966 – התאמת החוק עם האמנה בדבר הטיפול בשבויי מלחמה

מאת: סגן עמית גולדנברג, עוזר היועץ המשפטי לפיקוד העורף וחטיבת המבצעים, מחלקת הייעוץ והחקיקה

בשנת 1966 תוקנו תקנות השיפוט הצבאי (התאמת החוק עם האמנה בדבר הטיפול בשבויי מלחמה), אשר היוו עיגון תחיקתי שנועד לחזק את ההטמעה בחקיקה הישראלית של חובות ביחס לשבויי מלחמה מקרב כוחות האויב. הוצאת התקנות היא ביטוי לעיסוק מוגבר בענייני משפט בין לאומי בשנות ה-60, ובסמוך לאחר הוצאתן הן אף יושמו במסגרת מלחמת ששת הימים.

רקע עובדתי

כותרתה של כתבה בעיתון "The Standard" מ-19 באוקטובר 1967, המסקרת את הלך הרוח בקרב השבויים המצריים בעתלית

העיסוק בנושא שבויי המלחמה עורר עניין רב בציבור במרוצת השנים. זאת, בשל המתח הקיים בין פעולתו של השבוי במסגרת צבא אויב לפגוע בכוחותינו, לבין ההבנה כי הוא זכאי לזכויות בהתאם לעקרונות ההדדיות והנורמה הבסיסית כי לאחר תפיסתו אין להרע לו. מתח זה מתבטא בצורה ברורה בציטוטו של וינסטון צ'רצ'יל, שבוי מלחמה לשעבר בעצמו, המתאר את מצבם של שבויים המלחמה בצורה הבאה:

"A prisoner of war is a man who tries to kill you and fails, and then asks you not to kill him."

גם בישראל שאלת היחס לשבויי המלחמה גררה שיח ציבורי רב, הן על רקע שבויי המלחמה הרבים מקרב צבאות האויב שנשבו במלחמות השונות, והן בעקבות החזקת שבויי מלחמה ישראלים בידי צבאות אויב והיחס הרע לו זכו.

הטיפול בשבויי המלחמה הוסדר באופן רחב באמנת ג'נבה השלישית באוגוסט 12, 1949. ישראל אשררה את האמנה כבר בשנת 1951, אך לא בוצעו באופן מידי התאמות בחוק מכוח שינוי זה.

בשנות ה-60 החל עיסוק מוגבר בפרקליטות הצבאית בענייני משפט בין-לאומי, אף מעבר לעיסוק בהקשרי שבויים, כגון גיבושם של "ארגזי הפח" המפורסמים – כל זאת על רקע ההערכות כי צה"ל יידרש לתפוס שטחים בהם נמצאים כוחות אויב. על נושא זה ניתן ללמוד מדבריו של הפרקליט הצבאי הראשי באותה העת, תא"ל מאיר שמגר, שכתב ביחס לשנות ה-60 את הדברים הבאים:

"עד אז לא עסקנו בדיני מלחמה... עתה סברתי שאנשי הפרקליטות צריכים להיות מיומנים בדיני מלחמה. באותם ימים לא הופעלו על ישראל לחצים בינלאומיים כלשהם, אבל רצינו להבטיח שהדברים יהיו מובנים מאליהם מהרגע הראשון".

הליך התקנת התקנות

בשנת 1966 תוקנו מכוח חוק השיפוט הצבאי תקנות השיפוט הצבאי (התאמת החוק עם האמנה בדבר הטיפול בשבויי מלחמה), תשכ"ו – 1966. התקנות הטמיעו סעיפים רבים של אמנת ג'נבה השלישית.

התקנות שהותקנו בשנת 1966 החליפו את תקנות השיפוט הצבאי (התאמת החוק עם האמנה בדבר הטיפול בשבויי מלחמה), תשט"ו-1956.

נעמוד בקצרה על הבדלים מרכזיים בין התקנות מ-1956 לאלו שתוקנו עשור לאחר מכן.

ההבדל הראשון הוא היותן של התקנות החדשות מפורטות יותר. בעוד התקנות משנת 1956 הכילו 24 סעיפים ופרסומן הרשמי משתרע על שני עמודים בלבד, התקנות המקבילות משנת 1966 מכילות 32 סעיפים וכתובות על פני 4 עמודים.

שינויים מהותיים יותר בין גרסאות התקנות ניתן לראות למשל בסעיף 3 לתקנות משנת 1966 הנוגע לשימוש בשפת השבויים, כך שפקודות הניתנות להם וכן תקנות, צווים, הודעות ופרסומים יינתנו בשפה אותם השבויים מבינים.

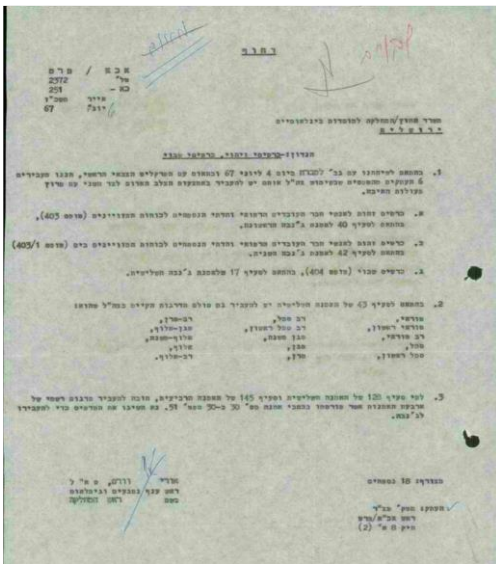
כמו כן, נקבע בתקנות מ-1966 שורה של תקנות המקלות עם שבויים במקרה של העמדתם לדין ומנתקות מעשים שנעשו כתוצאה מהיותם שבויים מעבירות אחרות, באופן שונה ורחב הרבה יותר מאשר בתקנות מ-1956. כך נקבע כי בריחה או ניסיון בריחה, גם ככל שמדובר בעבירה חוזרת, לא תיראה כנסיבה מחמירה בשעת העמדה לדין של השבוי על עבירה שעבר בעת הבריחה; ששבוי שעשה מעשה שהוא בר-עונשין רק כלפי שבויים לא יעמוד לדין בשל המעשה אלא בדין משמעותי; וכי שבוי שנפסק נגדו עונש בדין משמעותי או נמצא במעצר לפני משפט יוסיף ליהנות מהזכויות המגיעות לו לפי האמנה.

בתקנות המאוחרות יותר אף נקבעה מגבלה על תקופת המעצר בטרם בירור הדין ביחס לשבוי, מגבלות על

גובה הקנס ותקופת הכליאה במחבוש שניתן להטיל על שבוי בדין משמעותי וכן קביעה כי אם שבוי עומד להיות מוחזר למולדתו או לעבור לאשפוז במדינה ניטרלית, עונש שהוטל עליו בשל דין משמעותי לא יעכב את המעבר.

מעבר לתקנות, דרך נוספת בה הוסדר היחס לשבויים באותן שנים הוא דרך פקודות מטכ"ל: פקודת מטכ"ל 38.0111 משנת 1965 העוסקת בהעסקת שבויי מלחמה של האויב ופקודת המטכ"ל שמספרה 38.0110 משנת 1967, העוסקת בשבויי מלחמה בצורה כללית יותר. הפקודות שימשו הסדר משפטי נוסף לקביעת אופן הטיפול בשבויי מלחמה בידי צה"ל.

ניתן לראות כי ביחס לתקנות משנת 1956 התקנות שהותקנו ב-1966 עיגנו בצורה משמעותית יותר את זכויותיהם של שבויי מלחמה בתחיקה הישראלית, והיוו נדבך מרכזי בהסדרת מצבם המשפטי של שבויי אויב.

מסמך צבאי המציין את המחויבויות כלפי השבויים לפי אמנות ג'נבה. במסמך מוזכר תיאום עם הפרקליט הצבאי הראשי

חשיבות הסוגיה

בהתחשב בתקופה בה תוקנות התקנות ניתן לומר כי הייתה להן רלבנטיות רבה. התקנות משנת 1966 הקדימו בשנה את מלחמת ששת הימים, בה הוחזקו בישראל אלפי שבויים מקרב כוחות האויב, אשר חלקם הוחזק עד מועד חילופי השבויים בינואר 1968. כמו כן, התקנות חלו בעת מלחמת יום הכיפורים בה נלכדו שבויים נוספים מקרב כוחות האויב, וכן במלחמות מאוחרות יותר.

במובן זה אין ספק כי להסדרה משפטית זו היה מקום משמעותי ביותר בהשפעה על היחס שניתן לאלפי שבויי מלחמה, הן במלחמת ששת הימים והן לאחריה והיא היוותה חלק מהבסיס המשפטי המסדיר סוגיה סבוכה זו.

מדוע בחרתי בנושא?

במסגרת איסוף החומרים לקראת כתיבתו של חיבור קצר זה, נתקלתי בהתכתבויות רבות בין גורמים שונים העוסקים בזכויות אותן יש להעניק לשבויים ואף בהתכתבויות עם גופי הצלב האדום ביחס למצב השבויים;

התכתבויות אלה מלמדות אודות מידת הרצינות והעניין שהופגן ביחס לטיפול בשבויים – אחת הסוגיות המרכזיות שהפרקליטות הצבאית הפנתה אליה קשב ומשאבים. מהעיון בדיון, נראה שרמת הטיפול בשבויים כפי שזו עוגנה בתקנות חוק השיפוט הצבאי חיזקה את עמדתה של ישראל בקשר לאותם מקרים.

כחלק מתפקידי כקצין במחלקת הייעוץ והחקיקה, ובפרט כיועץ למפקדת פיקוד העורף, עניינה אותי שאלת ההסדרה של סוגיות משפטיות במסגרת ההיערכות לחירום, ויישום ההסדרים הלכה למעשה. תיקון התקנות בדבר הטיפול בשבויי מלחמה בשנת 1966, ולמעשה, זמן קצר למדי לפני מלחמת ששת הימים ויישומן בעת המלחמה ולאחריה, מהווה דוגמה בולטת להסדרה כזו.

להרחבה בנושא, ראו את המקורות הבאים:

- תקנות השיפוט הצבאי (התאמת החוק עם האמנה בדבר הטיפול בשבויי מלחמה), תשט"ז – 1956, קובץ התקנות 573 מיום 1 בינואר 1956;
- תקנות השיפוט הצבאי (התאמת החוק עם האמנה בדבר הטיפול בשבויי מלחמה), תשכ"ו – 1966;
- פקודת מטכ"ל 38.0110;
- פקודת מטכ"ל 38.0111;
- הפרק בדבר "ארגוני המתכת", בספר "תם ולא נשלם" מאת מאיר שמגר;
- קובץ ארכיון המכיל התכתבויות ביחס לשבויי מלחמה בישראל במהלך מלחמת ששת הימים;
- יוסי שריד, "למה בכה חיים גורי", באתר "הארץ", 5 ביוני 2015;
- "מצרים שוקלת לדרוש פיצויים מישראל על רצח השבויים", באתר "YNET", 5 ביולי 2004;
- "תא"ל (מיל') אריה בירו הלך לעולמו בגיל 79", באתר "YNET", 16 באפריל 2006.

ידיעה מעיתון "דבר" מיום 13 בנובמבר 1969, המלמדת על כיבוד דיני השבי בידי מדינת ישראל